

గురుని ఉత్తరము :— దేవుడు చైతన్య స్వరూపి. దేవుడను బదు నాత్కుకంటె నితరమైన దంతయు ననాత్క. ఇయ్యనాత్క జడము. జడములైన చెవి, మనస్సు, ప్రాణము, వాక్య, నేత్రము మొదలైన వన్నియు నా దేవుని చైతన్యముచేతనే వెలుగుచున్నందన అ దేవుడే చెవికిఁ జెనియై యున్నాడు. ఇప్పే మనస్సునకు మనస్సును, వాక్యసకు వాక్యసు, ప్రాణమునకు, ప్రాణమును, కన్నునకు, గన్నును, ఆదేవుడే యైయున్నాడు. శిష్యా! ఈ కారణముచే జడమైన యిశరీరమునందలి యభిమానమును విధచి, ఇంద్రియాదులపై త్రిముహదలి ప్రాణమునం బుఱగురు జడములని భావించి, వానివంసం బ్రిహ్మమును లేదని వాని తోడి సంసర్గము విడసాడి థినులైనవారు మరణము లేవి ప్రత్యాగాత్కా పరమాత్కం యేకత్వమైన బ్రిహ్మమే తామగుచున్నారు.

శ్లో॥ న తత్త్త్వ చట్టర్చుతి న వాగ్చుతి నోమనో ననిద్దో
నివిజానీ మోయ తైత దనుశిష్య దన్య దేవ తద్వి
దితా దథో అవిదితాదధి, ఇతి శుశ్రూమ హర్యేషాం
యే న స్త ద్వాయ్యచచ్ఛి రే॥ 3

తత్త్వ = ఆ బ్రిహ్మమునందు, చట్టః = నేత్రము, నగచ్ఛతి = పోవుటలేదు. వాక్ = వాక్య, నగచ్ఛతి = పోవుటలేదు. మనః = మనస్సు, నోగచ్ఛతి = పోవుటలేదు. ననిద్దో = మనము తెలిసికొనలేదు. యథా = ఎల్లు, ఏతత్త్వ = ఈ బ్రిహ్మము, అమిష్యత్త్వ = శిష్యనకు బోధింపు దగునో (తథా = ఆ విధమును) నవిజానీమః = తెలిసికొనలేదు, తత్త్వ = ఆ బ్రిహ్మము, విదితత్త్వ = తెలియఁఱడుచున్నదాని కంటెను, అస్యత్త్వ + ఏవ = ఎఱుగానే యున్నది. ఆథ = మలియు, అవిదితత్త్వ = తెలియు భిడని దాని కంటెను, అథి = మీదై యున్నది. ఇతి = ఇటు, యే =

ఎవరు, నః = మాతు, తత్త్వ = ఆ బ్రిహ్మ స్వరూపమును గూర్చి, వ్యాచ చణిరే = చెప్పిరో, హర్యేషాం = ఆ హర్యులైన సద్గురువులయొక్క, (పచనం = వాక్యసు) తుత్తుమ = విషుచున్నాము.

ఆ బ్రిహ్మము నేత్రము గ్రగహింపలేదు. మనోవాక్యాలను గ్రగహింపలేవు. ఎఱుక గ్రగహింపలేదు. బ్రిహ్మమును శిష్యునకుఁ డెలియు ట్లకై యెట్లు బోధింపవలయునో ఆ విధము మన బధికి సందటన్నది. తెలియఁఱడు దృశ్యముకంటె బ్రిహ్మము వేత్తై యున్నది. అత్కయే తానై యున్నందును తెలియఁఱడలేదని చెప్పఁఱకును వలసుపడడు. ఈవిధముగానా బ్రిహ్మమునుగూర్చి హర్యులైన సద్గురువుల వాక్యముసు విషుచున్నాము.

శ్లో॥ యద్వాచాటనభ్యదితం యేన వాగభ్యద్వ్యతే
తదేవ బ్రిహ్మ త్వం చిధి నేదం యదిద ముపాసతే॥ 4

వాధ = వాగింద్రియముచేత, యత్త్వ = ఏది, ఆనభ్యదితం = ప్రకాశింపఁఱడదో, యేన = ఎ బ్రిహ్మస్వరూపముచేత, వాక్ = వాక్య, అభ్యద్వ్యతే = ప్రకాశించుచున్నదో, తత్త్వ + ఏవ = దానినే, బ్రిహ్మ = బ్రిహ్మమని, త్వం = నీవు, చిధి = తెలిసికొనుము, యత్త్వ = ఏ, ఇదం = ఈ దృశ్యమును, కాపాసతే = ఉపాసించున్నారో, ఇదం = ఈదృశ్యము, న = బ్రిహ్మము కాదు.

జడమైన వాగింద్రియము చైతన్యమైన బ్రిహ్మము నెఱఁగలేదు. చైతన్యముగు బ్రిహ్మముచేతనే వాగింద్రియము మాటలాడుచున్నది. ఇట్లు య్యాచి వాగింద్రియముచే బ్రిహ్మశింపక వాగింద్రియమును బ్రికాశింపఁ జేయుచున్నదో యదే బ్రిహ్మమని తెలిసికొనుము. మన ముపాసించునని

యన్నియ దృశ్యమలే. సూక్ష్మశరీరమనకు గోచరించునవిగా కున్నవి
కనుక దేనిని మన మపాసించున్నామో యది బ్రిహ్మము కాదు.

శ్లో॥ య న్నవసానమనుతే యే నాము ర్యానో మతం
తదేవ బ్రిహ్మ త్వం విధి నేదం య దిదముపాసతే॥ ४

శ్లో॥ యచ్ఛప్షమా నపశ్యతి యేన చఢ్హాంపి పశ్యతి
తదేవ బ్రిహ్మ త్వం విధి నేదం య దిద మ పాసతే॥ ५

శ్లో॥ య క్రోప్తేణ న శృంతి యేన క్రోత మిదం ప్రతతం
తదేవ బ్రిహ్మత్వం విధి నేదం య దిద మపాసతే॥ ६

శ్లో॥ య ప్రాణిన న ప్రాణితి యేన ప్రాణః ప్రజీయతే
తదేవ బ్రిహ్మ త్వం విధి నేదం య దిద మపాసతే॥ ७

(ః టీక) యత్ = ఏది, మనసా = మనసుతే, న మమతే =
ఎఱుగబిదదో, యేన = దేనిచేత, మనః = మనస్స, మతః = విషయము
అంచు నెఱిగుచన్నదని, ఆహః = చెప్పుదరో, కత్త + ఏవ, బ్రిహ్మ
త్వం, విధి, యత్, ఇదం కూపాసతే, ఇదం, న, (ఉ టీక) యత్ =
దేనిని, చఢ్హమా = నేత్రముతేత, నపశ్యతి = చూచులేదో, యేన = దేని
తేత, చఢ్హాంపి = నేత్రముల, పశ్యతి = చూచున్నవో, తదేవ బ్రిహ్మ
త్వం విధి, నేదంయదిద మపాసతే. (ః టీక) యత్ = ఏది, క్రోతేణ =
క్రోతేంద్రియముతేత, నశృంతి = వినుటకు సాధ్యపడదో, యేన =
దేనిచేత, ఇదంక్రోత్రం = ఈ చెవి, కుంతం = విషుచన్నదో, తదేవ
బ్రిహ్మత్వం విధి, నేదంయదిద మపాసతే. (ఉ టీక) యత్ = ఏది,
ప్రాణిన = ప్రాణముతేత, న ప్రాణితి = తెస్సగా బ్రతుకథో, యేన =

దేనిచేత, ప్రాణః = పాంచము, ప్రజీయతే = తెస్సగా బ్రతుకచన్నదో,
తదేవ బ్రిహ్మత్వం విధి నేదం యదిద మపాసతే.

మనస్సుతే బ్రిహ్మమును కనుగొనలేము, మనస్సుతే నూహించి కను
గొనున దేశియు బ్రిహ్మము కాదు. బ్రిహ్మముతే మనస్సు కన వనియగు
సంకల్పముంచు శేయుచన్నది. ఇట్లు మనస్సుతే దేని నెఱిగలేమో,
దేనిచే మనస్సు సంకల్పించున్నదో, దేని నేత్రముతే జాడలేమో,
దేనిచే గన్న రూపములఁ జూచుచన్నదో, దేని క్రోత్రముతే విని
గ్రహింపలేమో, దేనిచే క్రోత్రము విషుచన్నదో, దేని ప్రాణము
ప్రతికింపలేదో, ప్రాణమునగూడ యేద్దిప్రతికించుచన్నదో అందేబ్రిహ్మము.
మన మపాసించున దంతయు దేవుడు కాదు.

— తేనోవనిషత్త ద్వితీయ ఖండము —

శ్లో॥ యదిమన్యసే సువేదేతి ద్రథ మేవాపి నూనం,
త్వంవేత్త బ్రిహ్మతో రూపంయ దస్య త్వం యదస్య
దేవే ష్వాధను మీమాంస్య మేవ తేమన్యే విదితం॥ ८

యత్ = ఏ, బ్రిహ్మః = బ్రిహ్మముయొక్క, అస్య = ఈ, రూపం = రూపము, సువేద + ఇతి = చక్కగా దెలియనని, త్వం =
సీవు, మన్యసేయది = తలంతువేని, నూనం = నిక్షయముగా,(ఆతలంపు)
దభ్యం + ఏవ + అపి = అల్పమైనదే. యత్ = ఏ, అస్య = ఈ బ్రిహ్మము
యొక్క, రూపం = స్వరూపమును, త్వం = సీవు, దేవేష = దేవత ఱ
యందు, వేత్త = తెలిసికొనియున్నవో, ఆ తెరింకొసుంచును ఆన్వమే.

శే = నీకు, మీమాంస్యం + ఏవ = విచారింప దగినదే, అని, మన్య = తలంచుచున్నాను. ఆథను = విచారించిన పిష్టుట, విదితం = తెలియుటది.

శిష్య ! నీవు విచారించకనే బ్రిహ్మస్వరూపును తెస్సుగాఁ దెలిసి కొన్నానని తలంచితివేని ఆ తలంపు సంపూర్ణమైనది కాదు. దేవతలండుఁ గూడ బ్రిహ్మత్వమధి నీకుఁ గలిగనేని యదియు స్వల్ప జ్ఞానమే. కనుక నీ వింకను విచారింపవలసి యున్నది. ఇట్లెటిగి సద్గురు సన్నిధియందు విచారించిన పిష్టుట నీచే బ్రిహ్మము తెలియుటడున్నది.

గ్రో॥ నాహం మన్య సువే దేతి నో న వేదేతి వేదచ
యో న స్త ద్వేద తద్వేద నో న వేదేతి వేదచ || ۱

అహం = సేషు, సువేద + ఇతి = తెస్సుగాఁ దెలిసికొంటినని, పమన్య = తలంపసు, నోవేద = తెలియలేదు, ఇతి = అని, సువేదచ = తలంపసు, సువేద = తెలియదు, ఇతి = అనికాని, చ = మయియు, వేద = తెలియననికాని, నో = లేదు. అనెడు, తత్త = ఆభాక్యమునందలి రహస్యమును, నః = మాలోపల, యః = ఎవడు, వేద = తెలిసికొనియున్నాడో నః = అతఁడు, తత్త = ఆ బ్రిహ్మమును, వేద = తెలిసినవఁడు.

శిష్య ! దిల్లిమచున్నాము. బ్రిహ్మమును నేమ జక్కుగా నెఱుఁ సదునవికాని, ఎఱుగనవికాని తలంపను. “నోసువేదేతి వేదచ” అనెడు “తెలియలేదనికాని మయియు తెలియననికాని లేదు”. ఈ భాక్యమునందలి రహస్యమును శిష్యులపగు మాలో నెవడెటిగి యున్నాడో అతఁడే బ్రిహ్మము నెఱిగినవఁడు. అని శిష్యుడు చెప్పేను.

గ్రో॥ యస్యమతం తస్య మతం మతం యస్యనవేద నః
అవిజ్ఞాతం విజానతాం విజ్ఞాత మవిజానతాం || ۲

యస్య = ఎవనికి, అమతం = తెలియలేదని విశ్వయైనదో, తస్య=అతనికి, మతం = తెలియమియైనద్ది. యస్య= ఎవనికి, మతం= తెలియమియైనదని విశ్వయైనదో, నః = అతఁడు, నవేద = ఎఱుంగఁడు. విజానతాం = తెలిసికొన్నామను వారికి, అవిజ్ఞాతం = తెలియఁ నిదినిగా మన్నది. అవిజానతాం = తెలిసికొనలేదనువారికి, విజ్ఞాతం = తెలిసికొనుఁ నిదినిగా మన్నది.

గురుచిష్ట సంవాదములోని సారాంశము :— తెలియఁడు సర్వము ర్ఘ్యము. కనుక నాచే బ్రిహ్మము తెలియఁడెనని యొవు డనుకొనునో వఁడు బ్రిహ్మము నెఱుఁగడు. నాచే బ్రిహ్మము తెలియఁడలేదని యొవనికి విశ్వయైనదో వఁడు బ్రిహ్మము నెఱిగినవఁడు. బ్రిహ్మమును తెలిసి కొన్నామను వారికి తెలియకున్నది. తెలిసికొనలేదను వారికి బ్రిహ్మము తెలిసియున్నది.

గ్రో॥ ప్రతిఖోధవిచితం మత మమృతత్వంపొ విందతే
అత్మనా విదంతే వీర్యం విద్యయా
విందతేఁమృతం || ۳

ప్రతిఖోధ = ప్రతిఖోధ వృత్తిని, విదితం = సాక్షి స్వరూపముచే దెరియునది బ్రిహ్మముట, మతం = సమ్మతము, పొ = ఎందుకఁగా, అమృతత్వం = మోతమును, విందతే = పొందుచున్నఁడు, అత్మనా = అత్మచేత, వీర్యం = మహార్య విషయమున మిక్కులి దృఢమైన యుత్సాహమును, విందతే = పొందుచున్నఁడు. విద్యయా = కుఢుసాత్మిక

వృత్తియగు పరీయముచేత, అమృతం = మోషమును, విందతే = బొందుచున్నాడు.

బుద్ధి వృత్తులన్నిటిని సాక్షియై తెలిసికాసునదేదో అదే బ్రిహ్మమనెడు నిశ్చయము గలవానిచే బ్రిహ్మము తెలియఁఱడినది. ఎందుకనఁగా నాతఁడు దృశ్యమును ననశ్శుయని నిరాకరించి, యశ్శుయే యానందస్వరూపియని గ్రహించి, మరణ ధర్మములేని మోషము నొందుచున్నాడు. గసుక నాతఁడే తెలిసినవాడు. బ్రిహ్మమునసంభాసముచే ననశ్శుము గడుదోసి, అశ్శుయఁడు లీనమగును. అట్టి సమయమున మిగిలిన యశ్శుచే వీర్యమును బొందుచున్నాడు. శుద్ధసాత్యిక ప్రశ్నలికి విధ్య, మాయ, యనెడు నామధేయములున్నవి. ఇట్టి విధ్యచేత మోషము నొందుచున్నాడు.

శో॥ ఇహ చే దవేదీ దధ సత్యముస్తి,
నచే దిహవేది న్నహత్తి వినష్టి:
భూతేషు భూతేషు విచింత్య ధీరాః,
ప్రేత్యస్మార్లోకాదమృతా భవంతి ॥

ఇహ = ఈజన్మమునందు, అవేదిత్ చేత్ = బ్రిహ్మమును దెలిసి కొవినచో, అథ = తెలిసికాస్తి పిష్టుటి, సత్యం = శాశ్వతమైన బ్రిహ్మముగా, అస్తి = ఉన్నాడు. ఇహ = ఈ జన్మమున, న అవేదిత్ చేత్ = తెలిసికాసకున్నచో, మహత్ = గొప్ప, వినష్టి = వినాశము గలగుచున్నది. ధీరాః = ధీమలు, భూతేషు భూతేషు = సకల ప్రాణిలందును, విచింత్య = బ్రిహ్మము నెఱింగి, అస్మాత్త లోకాత్ = బ్రిహ్మమునకంటె నితరమైన అనశ్శుయనఱమ ఈ లోకమునుండి, ప్రేత్య = తగులకొనక వెలయడి, అమృతాః = మరణము లేనటి మోష స్వరూపులుగా, భవంతి = ఆగుచున్నారు.

ఈ జన్మమునందు బ్రిహ్మము నెఱిగినచో నతఁడు పిష్టుటి బ్రిహ్మమై యగుచున్నాడు. ఈ జన్మమున నెఱఁగున్నచో జనన మరణ బ్రిహ్మమున మునుగునటి గొప్ప వినాశము గలగుచున్నది. కషక ధీరు రైనవారు వ్రంతి ప్రాణియఁఱును బ్రిహ్మ స్వరూపమును చింతించి బ్రిహ్మమునకంటె నితరమైన యా సమస్త ప్రపంచమునందుఁ దగులు రానక వెలయడి మరణములేనటి బ్రిహ్మమే తామగుచున్నారు.

— కేనోవనిషత్ తృతీయ ఇందము —

శో॥ బ్రిహ్మహు దేవేభో విజిగేయ తస్యహ

బ్రిహ్మం విజయే దేవా అమహియంత,

త ఐషం తస్మాక మేవాయం

విజయోఽస్మాక మేవాఽయం మహిమేతి ॥

బ్రిహ్మహు = బ్రిహ్మము, దేవేభ్యః = దేవతలకొఱకు, విజిగేయ = జయింపఁగా, తస్యహ = ఆప్రసిద్ధమైన, బ్రిహ్మంః = బ్రిహ్మముయొక్క, విజయే = విజయమునందు, దేవాః = దేవతలు, అమహియంత = మహిమును బొందిరి. తే = ఆ దేవతలు, అయం = ఈ, విజయః = జయము, బ్రిహ్మంతివివ = మా నంబింధమైనదే, అయం = ఈ, మహిమా = మహిమ, అస్మాకమేవ = మా నంబింధమైనదే, ఇతి = అని, ఐషంత = చూచిరి.

బ్రిహ్మము దేవతలకొఱకు జయించెను. బ్రిహ్మము జయించి యుండగా దేవతలు మేమే జయించితిమనియు, ఆ విజయకారణమైన మహిమను మేమే కలిగియన్నామనియుఁ దఁచిరి, ఆ దేవతలు ఈ

విజయము మాసుండి గలిగినదనియు, ఈ మహిమ మా సంబంధమైనదే
యనియు, దలంచిరి.

శో॥ తదైపొం విజస్తో తేభోయా ప్రాదు ర్ఘభూవ
తన్నవ్య జానంత కిమిదం యక్క మితి ॥

విషాం = ఈ దేవతలయొక్క, తత్ + హ = ఆ యథిప్రాయ
మును, విజట్టో = చక్కగఁ డెలిసికానెను. తేభోయా = ఆ దేవతలకొఱకు,
ప్రాదుర్ఘభూవ = ప్రకటమాయెను. తత్ = ఆ ప్రకటమైన బ్రహ్మమును,
దేవః = దేవతలు, ఇదం = ఈ, యక్కం = హాజింపదగిన వస్తువు,
కిం + ఇతి = ఇట్టిదని, నవ్యాజానంత = శెలిసికానశేడు.

దేవతల యా యథిప్రాయము నెఱిగి వారికొలక్క అ బ్రహ్మము
గోచరమగునట్లు ప్రకటమాయెను. దేవతలు ఈ హాజింపదగిన మహా
వ్యుతమైన వస్తు విట్టిదని తెలియలేకపోయారి.

శో॥ తేంగ్ని మంబువన్ జాతవేద ఏత ద్విజానీహి
కిమేత ద్వాక్ష మితి తథైతి ॥

తే = ఆ దేవతలు, అగ్నిం = అగ్నినిగూర్చి, జాతవేదః = ఈ జాత
వేదముడవగు అగ్ని దేవుడా : ఏతత్తత్ + యక్కం = ఈ హాజసియమైన
వస్తువు, కిం = ఏమి : ఏతత్తత్ = దీనిని, ఏజానీహి = శెలిసికామమా :
ఇతి = అని, అంబువన్ = పలికిరి, తథా + ఇతి = అంతే కానిమ్మని

ఆ దేవతలు అగ్నిని జాచి, ఓ జాతవేదముడా : నీవు ఈహాజసియ
వస్తు వెట్టిదో విశదమగఁ దెలిసికొసుమని చెప్పిరి. అగ్నిదేవుడును అంతే
కానిమ్మని

మూ॥ త దభ్యద్రవ త్తమభ్యవద తోస్తుటసీతి, అగ్నిర్వ
అహమస్తు త్వ్యజ్రేవి జాతవేదా వా ఆహమస్తుతి॥ ౪

తత్ = ఆ హాజసియమగు వస్తువును గూర్చి, అభ్యద్రవత్ =
వరువిదెను. తం = ఆ యగ్నిని గూర్చి, కోస్తుతి = నీవెవడవని,
అభ్యవదత్ = అటిగెను. అహం = నేను, అగ్నివా అస్తు = అగ్నిని
అగుచున్నాను. ఇతి = అనియును, జాతవేదాః వా = జాతవేదముడను
గూడ, అస్తు = అగుచున్నాను; ఇతి = అనియును, అంబీత్ = చెప్పేను.

అగ్ని య మృహావస్తువునగూర్చి వరువిదెను. ఆ వస్తువు నీవె
ధవు : అనియుడుగా నే నగ్నినియు, జాతవేదముడవనియు ఆతడు
చెప్పేను.

జాతాః వేదాః యస్తుత్ జాతవేదాః న. వ. యస్తుత్ = ఎవని
చండ, వేదాః = వేదములు, జాతాః = పుట్టినవో, సః = ఆతడు, జాత
వేదాః = జాతవేదముడు, ఇతివండ వేదములు పుట్టినవి. జాతేజాతే
విద్యతభత్తి జాతవేదాః విదసత్తాయాం. జాతేజాతే = పుట్టిన ప్రతిదేహము
పండును, విద్యతే = ఉండువాడు, ఇతి = కమ్మక, జాతవేదముడు.

మూ॥ తస్మిగం స్తువు కిం వీర్య మిత్యసీదగ్గం సర్వం
దహియం య దిదం పృథివ్యా మితి॥ ౫

తస్మిన్ = అట్టి ప్రసిద్ధుడవైన, త్వ్యయ = నీయందు, కిం =
ఏమి, వీర్యం = సామర్యము, ఇతి = అని మహావస్తు వదిగెను. సృధి
వ్యాం = భూమియందు, యత్ ఇదం = ఏ దృశ్యముగందో, ఇదం
సర్వం + అపి = ఈ సమ ప్రమును, దహియం = కాణ్యగండు, ఇతి =
అని జాతవేదముడు చెప్పేను.

ఓ. జాతివేదసుడాః సీయం దేమి సామర్థ్యమున్నదని హజసీయ
మైన యో వస్తువదుగుగా, భూమియందు దృశ్య మెంతగలదో రా సర్వ
మును గాల్చగంనని అగ్ని చెప్పేను.

మూర్తి తస్మై తృపం నిదధా వేతద్వ హేతిత
 ద్వారా మహాప్రేయాయ సర్వజవేన త నృశాక దగ్ధుం త
 న తతవివ సివవృత్తినై త దశకం
 విజాతుం యదేత దృష్ట మితి ॥

వితల్ = ఈ, తృణం = తృణమును, దహ = దహింపుము, ఇతి = అని, తస్మై = ఆ యగ్నికొఱకు, నిదధా = ఉంచెను. స్తి = అయిగ్ని, తల్ = ఆ తృణమును, సర్వజ్ఞేన = తనకున్న సమ సేగమతో, ఉపవ్రేయాయ = సమీపించెను. దగ్ధం = కాట్టటకు, నశశాక = సమర్థుడు కాడయ్యెను. తతః వివ = అక్కడసుండియే, నివవృతే = మరలెను, వితల్ = ఈ, యిడం = పూజనీయవస్తువు, యత్తి = ఏదియో, యేతల్ = దీని, విజాత్తం = తెలిసికొసుటకు, న అళకం = సమర్థుడవుకాము, ఇతి = అని.

ఆమ్మహావసువు అగ్నికాణకు కాంచుమని కృంచుసుంచెను. అగ్నితన, శక్తినంతర్లీని ప్రయోగించియుగుడు నాత్రంచును గాల్పాలేక యమ్ముప్రథమసువు నుండియే మరిపెను. అగ్ని యావస్తువును తెలిసికానెదు శక్తితనకు తేదవి | గపించెను.

తృణ్యత ఇతి తృణం తృణ హింసాయాం. తృణ్యతే=హింసింప బధువది, ఇతి = కనుక, తృణం = తృణము.

మూ॥ అథ వాయు మంగళవన్ వాయవేత ద్విజానీహ,
కిమేత దృక్షమితి తథేతి. 2

ఆథ = పిమ్మట, వాయో = ఒవాయువ, ఏతత్త = రః, యత్కం = శ్రాష్టానీయ వస్తువు, కొ = ఎట్టిదో, ఏతత్త = దీనిని, విజానీహి = తెలిసి కొనుచూ, ఇతి = అని, వాయుం = వాయువునుగూర్చి, అబ్బావన్ = పలికిరి. తథ + ఇతి = అప్పేకానిమ్మని,

పిమ్మట టివాయువా: ఈ పూజనీయ పసువెట్టిదో తెలిసి కొనుమని
దేవతలు చెప్పగా వాయుదేవుడపై కానిమ్మని.

మూ॥ తదభ్యద్రీవత్త మభ్యవద తోగైసేతి వాయురావ్
అహమస్నేత్యబ్రావినాన్మతరిశ్వ వా అహ మస్మితి. గ

తత్ = అస్తిజనియవస్తువునుగూర్చి, అభ్యద్రివత్ = పరువెత్తెను,
రః = ఎవడవు, అసి = గురువు, ఇతి = అని, తం = వాయువును
గూర్చి, అభ్యవదత్ = అడిగెను. అహం = నేను, వాయుః వా =
టసిధమైన వాయువును, అస్కి + ఇతి = అగుదునవియు, మాతరిక్ష్వవా =
మాతరిక్ష్వదనెడు పేరు గలవాడను, అహం = నేను, అస్కి + ఇతి =
అగుదునవియు, అబ్రివీత్ = చెప్పెను.

ఆ పూజనియైన వస్తువునగుర్చి వాయువు వెయిగె తేను. అప్పాజ్ఞవస్తువు నీవెవడవని, యంగగా నేను వాయువును, మాతరిక్యదను అని చెప్పేను.

వాతిలి వాయుః. వాతి = విసరద్వాదు, జీతి = కమక, వాయుః = వాయువు, మాతరి ఆకాశేష్టయతి వరత జీతి మాతరిగ్ని, మాతరి =

కనతల్లియగు, అకాచే = ఆకాశమునందు, శ్వయతివర్ధతే = వృథీం
బొందువాడు, ఇతి=కనుక, మాతరిశ్వా = మాతరిక్యుడు. ఆకాశమునగాఁ
గైవర్యమనియు, వాయువనగా మహాకారణమనియు మూలవిచారమున
గురువుల వివరింతురు.

మూ॥ తస్మిన్ స్వయి కిం వీర్య మిత్యపీదగ్గం సర్వ
మాదదియం య దిదం వృథివాయి మితి. ८

తస్మిన్ త్వయి = ఆట్టి నీయందు, కిం వీర్యం = ఏమిసామర్థ్య
మన్వది ? ఇతి = అనగా, వృథిష్వాం = భూమియందు, యత్ +
ఇతం = ఏయాదృశ్యముగఱదో, ఇదం సర్వం = ఈ సమస్తమును,
అదదియం = గ్రహింపఁ గంసు, ఇతి = అని వాయువు చెప్పేను.

ఓ వాయువా! నీ సామర్థ్యమేమి! అని హజ్యవస్తు వడగగా
భూమియందలి సమస్తమును గ్రహింపఁ గంసని వాయువు చెప్పేను.

మూ॥ తస్మై తృణం నిదధా వేత దాధతేయైతి తదుప్రవై
యాయ సర్వజవేన త న్నశశా కాదాతుం న తత
వివ నివవృతే నైత దశకం విజ్ఞతుం య దేత
ద్వయ మితి. ९

వితత్తే = ఈ, తృణం = తృణమును, ఆధత్వా = గ్రహింపుము
ఇతి = అని, తస్మై = ఆ వాయువుకాఱకు, నిదధా = ఉండెను, సః = ఆ
వాయువు, తత్తే = ఆ గడ్డిపోచనుగూర్చి, సర్వజవేన = సమస్త
వేగములో, ఉప్పేయాయ = సమీసించెను. తత్తే = ఆతృణమును,
ఆదాతుం = గ్రహించుకు, నకాక = సమర్థుడు కాదయ్యేను.

తత్తేవిత = అచ్చుటనుండియే, నివవృతే = మరలిచనెను. ఏతత్తే = ఈ,
యత్తం = హజ్యవస్తువు, యత్త = ఏదియో, ఏతత్త = దీనిని,
మిత్తాత్తం = తెలిసికానుటకు, న ఆశకం = సమర్థుడనుకాను, ఇతి = అని,
అంగ్రేష్ట్ = చెప్పేను.

ఆ హజ్యవస్తువు తృణమును గ్రహించుమని ముందువేయగా
వాయువెంతో ప్రయత్నించి సమీపించెనేగాని గ్రహించలేక పోయెను.
అచ్చుటనుండి యన్నుహాసనువును గసుగొసలేక మరలిచనెను.

మూ॥ అధేంద్ర్య మబ్బివన్ మఘువ నేత ద్వ్యాజాసీహి కి
మేత ద్వ్యక్తమితి తథేతి త దభ్యద్ర్యవత్తస్మాత్తి
రోదధే ११

అథ = పిమ్ముట, (దేవః = దేవతలు) ఇంద్రం = ఇంద్రువిగూర్చి,
మఘువన్ = ఓ యంద్రుడా! ఏతత్తే = ఈ, యత్తం = హజ్యవస్తువు, కిం =
ఏమో, ఏతత్త = దీనిని, విజాసీహి = తెలిసికానుము. ఇతి = అని,
అంగ్రేష్ట = పలికిరి, (సః = ఆ యంద్రుడు) తత్త = ఆట్టే, ఇతి = అని,
తత్త = ఆ హజ్యవస్తుము గూర్చి, తదభ్యద్ర్యవత్తి = పరగెత్తెను,
తస్మాత్త = ఆ యంద్రునిపుండి, తత్త = ఆ హజ్యవస్తువు, తిరోదధే =
అంగ్రేష్ట మొందెను.

పిమ్ముట దేవతలు ఇంద్రుని నమ్ముహాసనువుఁ గసుగొనిరమ్ముని
పంపిరి. అఖ్యంద్రుడు పోవునంతలో న హజ్యవస్తువు అంతర్థాన
పయ్యేను.

మూ॥ న తస్మై నైత వాకాశే త్రీయ మాజగామ బహుశోభ
మానాముమాం హైమవతీం తాగిం హావాచ కిమేత
ద్వ్యక్త మితి १२

సః = ఆ యింద్రుడు, తస్తిన్ = ఆ, అకాశము నందే, హైమవతీం = స్వర్ణభరణములు గలిగినటియు, బహుచోభమాం = మిక్కిలిగఁ బ్రిహంచునిదియు, నైన, ఉమాం = ఉమాదేవియగు, త్రియాం = త్రీరూపధారియైన బ్రిహ్మవిద్యనుగూర్చి, అజగమ = వచ్చెను, ఏతత్, యత్సం = తామహవస్తువు, కిం = ఏమి; ఇతి = ఆని, తాం = ఆఖిర్ము విద్యనుగూర్చి, ఉషాచహం = స్వప్తముగా నదిగెను,

ఇంద్రుడమ్మహవస్తువు మాయమగుఁడు దెలిసికొని ఆకాశము నందే చూడగా బ్రిహ్మవిద్య స్వరూపిణియగు సుమాదేవి కనణదెను. ఈ హజ్య వస్తువేమి? అని యింద్రుడామె నదిగెను.

అవతీ త్యమా. అవతి = రక్షించునది, ఇతి = కనుక. ఉమా

—: చతుర్థభండము :—

మూ॥ సా బ్రిహ్మేతి హోవాచ బ్రిహ్మఽ వా ఏతి ద్విజయే
మహియధ్వ ఏతి తతో హైవవిదా ఇష్టకార
బ్రిహ్మేతి.

సా = ఆఖిర్ము విద్యస్వరూపిణియగు సుమాదేవి, బ్రిహ్మ = బ్రిహ్మము, ఇతి = ఆని, ఉషాచహం = పలికెను. బ్రిహ్మః + వా = బ్రిహ్మముయొక్క, ఏజయే = ఏజ యమునందు, ఏతత్ = ఈ, మహియధ్వం = మహిము బొందితిరి. తతః + హా + ఏవ = అందు వలననే, బ్రిహ్మ + ఇతి = బ్రిహ్మమని, ఏదంచకార = తెలిసికానెను.

బ్రిహ్మవిద్య స్వరూపిణియగు న య్యమాదేవి యింద్రునితోనా హజ్యవస్తువు బ్రిహ్మమని చెప్పెను. ఓ యింద్రుడాః ఆ బ్రిహ్మము యొక్క జయము మా విజయమని మోహము నొందితిరి. మీకులేని

మహిమము కరిగియున్నామని క్రాంతి నాందితిరి. ఇట్లు బోధించిన యింకూరేని రోధవలననే యిందునకు జ్ఞానము గలిగి యా హజ్య శమ్భుత్తి బ్రిహ్మమని తెలిసికానెను.

మూ॥ తస్మా ద్వా ఏతేదేవా ఆతితరా మి వాన్యాన్ దేవాన్
యదగ్ని ర్యాయురింద్ర స్తే హైనన్నె దిష్టంపస్పర్సు
స్తే హైనత్వ్ర్యిథమో విదాఇష్టకారబ్రిహ్మేతి. ।

యత్ = ఏ కారణమువలన, అగ్నిః = అగ్నియు, వాయః = వాయువును, ఇంద్రః = ఇంద్రుడును, నేదిష్టం = మిక్కిలి నమీపము సందున్న, ఏనత్ = ఈబ్రిహ్మమును, పస్పర్సుః = తాకిరో, తే = వారు, ఏనత్ = దీనిని, బ్రిహ్మ = బ్రిహ్మము, ఇతి = ఆని, ప్రథమః = మొదటి వారై, ఏదంచకార = తెలిసికావిరో, తస్మాత్ = ఆకారణమువలన, ఏతే = ఈ వాయురగ్నింద్రుడు, ఆన్యాన్ = ఇతరులగు దేవతలకంటే, అతితరాం + ఇవ = అతిక్రమించిన వారైరి.

అగ్నివాయురింద్రుడు అత్యంత సమీపముననున్న బ్రిహ్మమును ప్స్పర్సించి నందునను, దేవతలందటిలోను మొదట బ్రిహ్మమును దెలిసి రాస్తు వారగుటవలనను ఆ మువ్యాయను నితర దేవతలకంటే గొప్పవారి వశే గనణదుచున్నారు.

మూ॥ తస్మా ద్వా ఇంద్రోఽతితరా మివాన్యాన్ దేవాన్
సహ్యే నన్నె దిష్టం పస్పర్సు న హైన
త్వ్ర్యిథమో విదాఇష్టకార బ్రిహ్మేతి. ।

సః = అయ్యింద్రుడు, ఏనత్ = ఈ బ్రిహ్మమును, నేదిష్టం = అత్యంత సమీపమునకుబోయి, పస్పర్సు = తాకెను. సఃహి = అతిందే, ప్రథమః = మొకటియాడై, ఏనత్ = దీనిని, బ్రిహ్మః ఇతి = బ్రిహ్మమని.

విదంతకార = తెలిసికానేను. తస్మాత్ వ = అ కారణమువలననే, ఇంద్రః = ఇంద్రుడు, అన్యాన్ దేవాన్ = ఇతరదేవతకంట, అతితరామిష = అతిక్రమించిన శ్రేష్ఠవివరె సన్నాయ.

ఇంద్రుఁ దీప్రహృష్టమును సమీపించి తాకెను. ఆత్రే ప్రతముడై ఇది బ్రిహ్మమి తెలిసికానేను. అందువలన వితర దేవతలకంట నింద్రుఁ శ్రేష్ఠుడై అతిక్రమించినవావివరె సన్నాయ.

మూ॥ తన్నైప ఆదేశో యదేత ద్విద్యుతో వ్యద్యుతదా ఇతిన్నై మీమిషదా ఇత్యధి దైవతం. ౪

ఏషః = ఇది, తస్య + ఆదేశః = బ్రిహ్మముయొక్క ఉపదేశము, యత్ + ఎతత్ = ఏ ఈ బ్రిహ్మము, విద్యుతః ఆ = మెఱుపువలె, వ్యద్యుతత్తత్ = ప్రకాశమానమైనది. ఇతి = ఆనియము, ఇత్త = మఱియు, స్వమీమిషత్ + ఆ = కముమాసివట్లుగా సున్నది, ఇతి = ఆనియము, అధిదైవతం = అధిదైవతముగూర్చి చెప్పఁణదేను.

అధిదైవతమునుగూర్చి చెప్పఁణదు చున్నది. ఇదే బ్రిహ్మాపదేశము. ఇంద్రాదు లే బ్రిహ్మమును గమగానిరో నీకు బోధించిన యా బ్రిహ్మము మెఱుపువలే, బ్రికాళమైనది. జదములై వస్తూల సూక్ష్మదులను వెలిగింపఁ శేయుచున్నందున బ్రిహ్మము విద్యుత్పుక్తివలే, బ్రికాళమానముగా సున్నది. ఇది మొదటి యువదేశము. ఇత రెండవ యువదేశము చెప్పఁణదుచున్నది. అ బ్రిహ్మము కముమాసివట్లుగా సున్నది. మన యెదుటనే యత్యంత సమీపములో మండినము బ్రిహ్మము గమగాన లేకున్నాము గమక కముమాసివట్లుగా సున్నది. బ్రిహ్మాపదేశమునకు నంభంధించిన యా రెండు వాక్యములను అధిదైవతమునుగూర్చి బోధించుచున్నవి.

మూ॥ అధార్థాత్మత్తుం యదేత దశ్చత్తివచమనోఽనేవ త్తై దుపురత్యాభీత్తం సంకల్పః ౫

అశ = పిమ్మిట, అన్యాత్మం = అధ్యాత్మముగూర్చి చెప్పఁణదు. యత్ = ఏ, ఎతత్ = ఏ బ్రిహ్మమును, మనః = మనసు, గచ్ఛతి + ఇతమిష=పొందుచున్నట్లుగా సున్నది, అనేక=ఈ కారణము వఁన, ఏతత్తత్ = ఈ ల్యిహ్యాస్యరూపమును, ఉపస్థరతి = సమీపమునందున్నట్లు స్వరించుచున్నాయ. అధిత్తం = మాచీమాచికి, ప్రసంకల్పం = బ్రిహ్మసంకల్పము గలగుచుచున్నది.

బ్రిహ్మమును మనసు పొందుచున్నట్లుగా సున్నది. కమక సమీపముననే బ్రిహ్మమును స్వరించుచున్నాయ. బ్రిహ్మసంకల్పము గలగుచుచున్నది. ఇది అధ్యాత్మము.

మూ॥ తద్ధ తద్వనం సామ తద్వన మి త్యాపాసితవ్యం న య ఏత దేవం వేదాభి ప్రైవం సర్వాణి భూతాని సంవాంచంతి ॥ ౬

తత్త + హ = ఆ ప్రసిద్ధమైన బ్రిహ్మము, తద్వనం సామ = తద్వనము అను పేరుగలది, తద్వనం + ఇతి = తద్వనమని, ఉపాసితవ్యం = ఉపాసింపదగినది, యః = ఎవరు, ఎతత్ = దీనిని, ఎవం = ఇట్లు, వేద = తెలిసికాషుచున్నాయో, సః = ఆ, ఏనం = ఈ యుపాసకని, సర్వాణి భూతావి = సమ స్త ప్రాణులను, ఆఖిసంవాంచంతి = ప్రార్థించుచున్నవి.

అ బ్రిహ్మము తద్వన మను పేరుగంది. కమక తద్వనమని యొవడు ఉపాసించనో బ్రిహ్మాపాసకుఁడు బ్రిహ్మమే యగుచున్నందున సాతని సర్వప్రాణులను ప్రార్థించుచున్నవి.

మూ॥ ఉపసిషదం భో బ్రిహీ త్యుక్తాత ఉపసిష ద్రాఘిత్తం వాత ఉపసిషద మృబూమేతి ॥ ౭

ఓఁ = స్వామి ! ఉపనిషదం = ఉపనిషత్తును, బ్రహ్మి = చెప్పము, ఇతి = అని శిఖ్యాయడుగంగా, తే = నీకు, ఉపనిషత్తీ = ఉపనిషత్తు, ఉక్కా = చెప్పఱినది, తే = నీకు, బ్రాహ్మిం = బ్రాహ్మి నంబంద మైన, ఉపనిషదం = ఉపనిషత్తునే, ఆ బ్రాహ్మి = చెప్పితిని. ఇతి = అని గురువు చెప్పేను.

స్వామి ! ఉపనిషత్తును జెప్పమచి శిఖ్యాయడుగంగా ఉపనిషత్తు చెప్పఱిడెను, బ్రాహ్మి మునకు సంబంధించిన యుపనిషత్తు నీకు జెప్పి నని గురువు చెప్పేను.

మూ॥ తస్యై తపో దమః కర్మైతి ప్రతిష్టా,
వేదా స్పృశ్యాంగాని సత్య మాయతనం॥ ८

తస్యై=ఆబ్రాహ్మి నంబందమైన యుపనిషత్తుకొఱకు, తమః=తమస్య, దమఃబాహ్యాంద్రియనిగ్రహము, కర్మ=కర్మయోగము, వేదాః=వేదములు, సర్వాంగాని = వేదాంగములు, సత్యం = సత్యము, ఇతి = అను నివి యన్నియు, ఆయతనం= ఉపనిషత్తునందుఁ బ్రాహ్మత్తించసటి, ప్రతిష్టా=శాశ్వతముగ నిఱపునవి. ఆయతంతేఁస్మిన్నితి ఆయతనం. అస్మిన్ = దీనియందు, ఆ యత తే : యత్న ము చేయుదరు, ఇతి=కముక, ఆయతనం.

తమస్య, దమము, కర్మయోగము, వేదములు, వేదాంగములు, సత్యము మొదలై నవన్నియు ఆ బ్రాహ్మమునకు సంబంధించిన యుపనిషత్తున కముకాంమైన ప్రయత్నములను, ఉపనిషత్తును శాశ్వతముగా నిఱపునటి ధర్మములనై యన్నవి.

మూ॥ యో వా ఏతామేవం వేదాపహత్య పాశ్చానమనంతే
స్వర్గేతోకే జ్యేయే ప్రతితిష్ఠత్తి ప్రతితిష్ఠతి ॥ ९
యః మై = ఎవడైన నను, ఏతాం = రః బ్రాహ్మావిభ్యము, ఏవం =

రఃప్రేరముగా, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, నః = ఆతము, పాశ్చాన్మిం = శరకమునందుఁ బదఁజేయసటి యవిద్యము, అపహత్య = విడిచి, అసంతే = అంతము లేవటియు, జ్యేయే = ప్రేషమెనటియు, స్వర్గే = స్మిథస్యరూపమైనటియునైన, లోకే = బ్రాహ్మమునందు, ప్రతితిష్ఠత్తి ప్రతిష్ఠతి = స్తితిని బొందుచున్నాడు. పతంతి నరకే అప్పాదితి పాశ్చాత్య. పత్తి గతా. అస్మాతే=దీనివలన, నరకే = నరకమువందు, పతంతి = పడుదురు, ఇతి = కముక పాశ్చాత్య.

ఎవడైనను రః బ్రాహ్మావిభ్య నీవిభముగా, దెలిసికొనుచున్నాడో అకదు నరకమునఁ బదఁవేయు నవిద్యము విడిచి శాశ్వతమై, ప్రేషమై, అనందమై వెలయు బ్రాహ్మమునం దైక్యమగుచున్నాడు.

గోదాచార్య వచనములు

శో॥ స్వప్న సిద్రాయుతా వాదోప్రాజ్ఞ స్పృస్వప్న
సిద్రయా నసింద్రాం నైవచస్వప్నం తుర్యే
పశ్యంతి సిశ్చతాః ॥ १

అదోఽ = విశ్వతైజసు లిద్దయు, స్వప్నవిద్రాయుతో = స్వప్నము గోను, నిద్రతోను గూడుకొన్నవారు, ప్రాజ్ఞః+తు = ప్రాజ్ఞాదుమాత్రము, అస్మప్నవిద్రయా = స్వప్నములేనిద్రచే, యతః=గూడుకొన్నవాడు, విష్ణుతాః = బుద్ధిని జెదరకుండునటు కూర్చుటినవారు, తుర్యే = తురీయ మునందు, నిద్రాం = నిద్రము, నసప్యంతి = చూడరు, స్వప్నం = స్వప్నమును, న ఏవచ = చూడనేచూడరు.

విశ్వతైజసులు స్వప్నముతోను, నిద్రతోను గూడుకొనియున్నారు. ప్రాజ్ఞాదు స్వప్నములేనటి నిద్రతోఁ గూడుకొనియున్నాడు. తురీయమున

దశ బుద్ధిని జెదరకుండువట్లు బ్రహ్మమునందు, గూర్చుణిన మహాత్ములు
విద్రసుగాని, స్వప్నమునుగాని చూడరు.

శ్లో॥ అన్యథాగృష్ణతస్యవీషోన్ని నిద్రాతత్త్వమజానతః
విపర్యాసేతమోః క్షీణే తురియం పదమస్తుతే॥ १

తత్త్వం=యథార్థమును, అవ్యథ = ఇంకాకవిధముగా, గృష్ణతః =
గహించుటవలన, స్వప్నః=స్వప్నము, (భవతి=అగుచున్నది) తత్త్వం=
యథార్థమును, అజానతః = తెలిసికొనుండుటవలన, నిద్ర = విద్ర,
(భవతి = అగుచున్నది) తమోః = స్వప్న విద్రంవలన, విపర్యాసే =
విపరీతముగా, గెంటట, క్షీణే = క్షిటింపగెంట, తురియం = తురీయమగు,
పదం = స్తానమును, అశ్వత్తే = పొందుచున్నాడు.

బ్రహ్మమును ఉన్నదున్నటుగా, దెలిసికానక వేతొక విధమును
దెలిసికొనుటయే స్వప్నము. బ్రహ్మమునెఱుగకుండుతే విద్ర. ఇట్టి స్వప్న
విద్రంవలన మోక్షమునొందకుండువట్లు విపరీతముగా నెవడు గెంటించు
కానఁడో యాతఁడు తురీయస్తానము నొందుచున్నాడు.

శ్లో॥ అనాదిమాయయానువీణే యదాజీవః ప్రబుధ్యతే

అజమసిద్రమస్వప్న మదైవతంబుధ్యతేతదా॥ २

అనాదిమాయయా = అదిలేని మాయచేత, సుష్ఠః = విద్రనొందిన,
జీవః = జీవుడు, యదా = ఎప్పుడు, ప్రబుధ్యతే = మేలొలువఁడు
చున్నాడో, తదా = అప్పుడు, అజం = పుట్టుకలేనిదియు, అవిద్రం=
విద్రలేసట్టియు, అస్వప్నం = స్వప్నము లేసట్టియు, అదైవతం = దైత
రహితమెనదియను నగు బ్రహ్మమును, బుధ్యతే=తెలిసికొనుచున్నాడు.

అనాదియేన మాయచే విద్రించిన జీవుడెప్పుడు మేలొలువఁ
ఁడునో అప్పుడు జన్మ స్వప్న విద్రఁలేని అదైవత బ్రహ్మము నెఱుగు
చున్నాడు.

కేసోవనిషత్తు

ఉపనిషత్ అను శబ్దము 'ఉప, ని' అను ఉపసరమలతోఁ గూడిన షద్రీ అను ధాతువుమండి పుట్టినది. 'షద్రీ విశరణ గ ర్యవసాద సేషు' అని మూడర్థములు. విశరణము = శిథిలమగుట, గతి = పొందుట, అపసాదనము = నాశనము అని ఆర్థము. [१] ఉపనిషదితి బ్రహ్మవిద్య. త చ్ఛీలినాం కర్మజన్మమరక్షాది నిశాతనాత్ ఉపనిషత్. ఉపనిషత్, ఇతి = అనునది, బ్రిహ్మవిద్య = బ్రిహ్మవిద్య, తత్త + శీలినాం = అయ్యుపనిషత్కుంభంధమైన స్వభావము గలవారియొక్క, కర్మ జన్మమరక్షాది = కర్మజన్మమరక్షాదము, నిశాతనాత్ = శిథిలమైనర్ఘుటవంన, ఉపనిషత్, [२] య ఇమాం బ్రిహ్మవిద్య ముఖయంతి ఆత్మభావనే క్రిధత్తి పురస్కార స్పంతః తేషాం గర్భజన్మజరారోగ ద్వయనర్థ హగం నిశాతయితీ ర్యవనిషత్. యే = ఎవరు, ఇమాం = ఈ, బ్రిహ్మవిద్యం = బ్రిహ్మవిద్యను, ఆత్మభావేన = దైవభావముచే, క్రిధత్తి పురస్కార స్పంతః = క్రిధత్తకు లతోఁ గూడుకొన్న వారగుచు, ఉపయంతి = సేవింటరో, తేషాం = వారియొక్క, గర్భజన్మజరారోగ, అది = యొదలైన, అవర్థహగం = అవర్థసమాహమును, నిశాతయంతి = శిథిలమైనర్ఘునది, ఇతి = కసుక, ఉపనిషత్. [३] బ్రిహ్మ గమయతీ ర్యవనిషత్. బ్రిహ్మ = బ్రిహ్మమును, గమయతి = పొందించునది,

ఇతి=కనుక, ఉపవిషత్. [ఇ] అవిద్యాం సంసారకారణాంచ అత్యంత మవసాదయతి వినాశయతి త్యుపవిషత్. సంసార కారణం = సంసార కారణమైన, అవిద్యాం = అవిద్యను, అత్యంతం = సమాలముగ, అవ సాదయతి = వినాశయతి = నాశనమైనర్చునది, ఇతి=కనుక, ఉపవిషత్ [ఇ] ఉపవిషత్తం అస్యాం పరంశేయ ఇత్యుపవిషత్. అస్యాం = దీనియందు, పరం = శేయః = మోహను, ఉపవిషత్తం = సమీపమున నున్నది, ఇతి=కనుక, ఉపవిషత్.

సామవేదమునకు సంబంధించిన యా యుపవిషత్తునందు మొదట “కేన” అని మొదటి మంత్రముఁ, బ్రాంథించి యుండుటచే దీనికి కేనోపవిషత్ అనెడు పేరు గలిగినది.

— ప్రథమ భండము —

శో॥ కే నేషితం పతతి ప్రేషితం మనః ।

కేనప్రాణః ప్రథమః పై ర్తి యుక్తః ।

కే నేషితాం వావమిమాం వదంతి ।

చథ్రశోత్రం కళ దేవో యునక్తి ॥

కేన = ఎవనిచేత, మనః = మనసు, రషితం = ఇచ్ఛయింపఁ బటి, ప్రేషితం = పంపఱినదై, పతతి = పదుచున్నది ; కేన = ఎవనిచేత, యుక్తః = కూడినదై, ప్రథమః = మొదటిదైన, ప్రాణః = ప్రాణము, పైర్తి = లెప్పగఁ బొందుచున్నది ; కేన = ఎవనిచేత, రషితాం = ఇచ్ఛయింపఁది, ఇమాం = రః, వాచం = వాక్యము, వదంతి = పలుకుచున్నారు ; కః ఏ = ఏ, దేవః = దేవుడు, చథ్రః = నేత్రమును, శోత్రం = శోత్రమును, యునక్తి = చేర్చుచున్నాడు ?

శోత్రువి ప్రశ్న : - మనసు, ప్రాణము, వాక్య, చథ్రవు, శోత్రము ఇని జడముఱ గనుక స్వయముగా నేమియుఁ జేయజూలవు. ఇట్లండియు ఏ స్వరూపముతోఁ, గూడుకొసుటవలన మనసు విషయము లను గోరుచున్నది ? ఏ స్వరూపముయొక్క పషుపున మనసు తన సంకల్ప ప్రవాహమును బలుచున్నది ? ప్రవానమైన ప్రాణముగూడ ఏ స్వరూపముతోఁ, గూడుకొసుటచేఁ దన వ్యవహారమును నెఱవేర్చుకొను శక్తిని లెప్పగఁ బొందుచున్నది ? ఏ స్వరూపముచేఁ గూడుకొసుట వలను బ్రిజిలు ఇచ్ఛయింపఁది తమ వాక్యచేఁ బలుకుచున్నారు ? నేత్రమును దూషములందును, శోత్రమును శబ్దములందును ఏ దేవుడు చేర్చుచున్నాడు ?

శో॥ శోత్రస్య శోత్రం మనసో మనో యద్వాచోహ
వాచం సం ప్రాణస్య ప్రాణః చథ్రః చథ్రర
తిముచ్య ధీరాః ప్రేత్యస్మాత్కో దమృతా
భవంతి ॥

శోత్రస్య = శోత్రమునకు, శోత్రం = శోత్రము, మనసః = మనస్సునకు, మనః = మనసు, వాచః = వాక్యసు, హ = నిక్యయముగా, వాచం = వాక్యసు, ప్రాణస్య = ప్రాణమునకు, ప్రాణము, చథ్రః = చథ్రవునకు, చథ్రః = కన్న, యత్తి = ఏ కారణమువలన, సః + ఏ = ఆ దేవుఁదే యై యున్నాదో, అస్మాత్ శోకాత్ = శోకము అనఁఱ శరీరమునుంది, ప్రేత్య = వెఱవడి, అతిముచ్య = శోత్ర మనోవాక్యమిచథ్రవులను హత్రిగా వదలి, ధీరాః = ధీరులు అహృతాః = మరణములేని వారుగా, భవంతి = ఇగుచున్నారు,